

**O‘ZBEK XALQINING URF-ODAT VA QADRIYATLARI: LINGVOMADANIY
VA TARJIMAVIY YONDASHUV**

Raimjonov Sherbek Abdumuminovich,
University of Business and Science
Xorijiy til va adabiyot 2-kurs magistranti
Sh.raimjonov@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada o‘zbek xalqining milliy qadriyatlari va ularning lingvomadaniy mohiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu qadriyatlarning ingliz tilida ifodalanish xususiyatlari, tarjima jarayonidagi muammolar va ularning madaniy ekvivalentlari keng yoritiladi.*

***Kalit so‘zlar:** Milliy qadriyatlar, lingvomadaniyat, tarjima, madaniy ekvivalent, o‘zbek tili, ingliz tili, madaniyat, an’ana, urf-odatlar.*

***Annotation.** This article examines Uzbek national values and their linguocultural essence. It also explores how these values are expressed in English, highlighting translation challenges and cultural equivalence.*

***Keywords:** National values, linguoculture, translation, cultural identity.*

***Аннотация.** В данной статье анализируются национальные ценности узбекского народа и их лингвокультурная сущность. Также рассматриваются особенности их выражения на английском языке, проблемы перевода и культурные эквиваленты.*

***Ключевые слова:** Национальные ценности, лингвокультура, перевод, культурный эквивалент, узбекский язык, английский язык, культура, традиции, обычаи.*

Kirish. Bugungi globallashuv davrida milliy o‘zlikni anglash, uni asrab-avaylash va dunyo miqyosida namoyon etish har bir xalq oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Har bir millat o‘zining boy tarixiy merosi, urf-odatlari, an’analari va qadriyatlari bilan ajralib turadi. Aynan shu qadriyatlar xalqning ma’naviy qiyofasini, dunyoqarashini va ijtimoiy hayotdagi o‘rnini belgilaydi. O‘zbek xalqi ham ko‘p asrlik tarix davomida shakllangan, chuqur ildizlarga ega bo‘lgan milliy qadriyatlari bilan jahonda alohida e’tirof etiladi.

O‘zbek milliy qadriyatlari, avvalo, insonparvarlik, mehr-oqibat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, mehmondo‘stlik, oila muqaddasligi, mahalla institutining o‘ziga xosligi kabi jihatlar bilan tavsiflanadi. Ushbu qadriyatlar nafaqat kundalik hayotda, balki til orqali ham ifodalanib, xalqning lingvomadaniy boyligini tashkil etadi. Til esa nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyatni saqlovchi va uzatuvchi asosiy mexanizm hisoblanadi. Shu bois til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri – lingvomadaniyatshunoslikning vujudga kelishiga sabab bo‘lgan.

Lingvomadaniyatshunoslik fani til birliklari orqali milliy madaniyatning qanday ifodalanishini, xalq mentaliteti va qadriyatlari til tizimida qanday aks etishini o‘rganadi. Bu yo‘nalish ayniqsa madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonida muhim ahamiyat

kasb etadi. Chunki turli xalqlar o‘rtasidagi muloqot faqat grammatik va leksik birliklar orqali emas, balki madaniy mazmun orqali ham amalga oshiriladi. Agar ushbu madaniy qatlam e’tiborga olinmasa, kommunikativ xatoliklar va noto‘g‘ri tushunish holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Bugungi kunda ingliz tili xalqaro aloqa vositasi sifatida keng qo‘llanilmoqda. Bu esa o‘zbek milliy qadriyatlarini ingliz tilida ifodalash, ularni boshqa madaniyat vakillariga to‘g‘ri yetkazish zaruratini oshirmoqda. Biroq bu jarayon oddiy tarjima bilan cheklanmaydi. Chunki ko‘plab milliy tushunchalar va qadriyatlar boshqa tillarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentga ega emas. Masalan, “mahalla”, “hashar”, “sumalak” kabi tushunchalar ingliz tilida izohli yoki tavsifiy tarjimani talab qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, milliy qadriyatlarni tarjima qilishda lingvomadaniy yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv nafaqat til birliklarini, balki ularning ortidagi madaniy, ijtimoiy va tarixiy kontekstni ham hisobga olishni taqozo etadi. Natijada tarjima jarayonida ma’no yo‘qotilishining oldi olinadi va milliy o‘ziga xoslik saqlab qolinadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda o‘zbek milliy qadriyatlarining lingvomadaniy mohiyati chuqur tahlil qilinadi hamda ularni ingliz tilida ifodalashdagi muammolar va yechimlar ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi – milliy qadriyatlarning til orqali ifodalanish mexanizmlarini aniqlash va ularni ingliz tiliga tarjima qilishda samarali usullarni ko‘rsatishdan iborat.

Muhokama va natijalar. Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- o‘zbek milliy qadriyatlari tushunchasini aniqlash va tavsiflash;
- lingvomadaniyatshunoslikning nazariy asoslarini o‘rganish;
- milliy qadriyatlarning til birliklarida ifodalanishini tahlil qilish;
- ularni ingliz tiliga tarjima qilishdagi muammolarni aniqlash;
- tarjima jarayonida qo‘llaniladigan samarali strategiyalarni ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekti sifatida o‘zbek milliy qadriyatlarini ifodalovchi lingvomadaniy birliklar tanlangan bo‘lsa, predmeti ularning ingliz tilidagi ifodasi va tarjima xususiyatlaridan iborat.

Mazkur tadqiqot natijalari lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo‘lishi kutilmoqda.

O‘zbek milliy qadriyatlari va urf-odatlar tizimi. O‘zbek xalqining milliy qadriyatlari asrlar davomida shakllangan bo‘lib, ular xalqning turmush tarzi, diniy e’tiqodi, ijtimoiy munosabatlari va tarixiy tajribasini o‘zida mujassam etadi. Ushbu qadriyatlar, ayniqsa, urf-odat va marosimlarda yaqqol namoyon bo‘ladi.

O‘zbek urf-odatlarini inson hayotining barcha bosqichlarini qamrab oladi: tug‘ilish, voyaga yetish, nikoh va hayotdan ko‘z yumish marosimlarigacha. Masalan:

- Beshik to‘yi – yangi tug‘ilgan chaqaloqni jamiyatga tanishtirish marosimi;
- Sunnat to‘yi – o‘g‘il bolalarning muhim ijtimoiy bosqichi;
- Nikoh to‘yi – oila qurish bilan bog‘liq muhim qadriyat;
- Azadorlik marosimlari – marhumni hurmat bilan so‘nggi yo‘lga kuzatish an‘analari.

Bu marosimlar nafaqat ijtimoiy ahamiyatga ega, balki til birliklari orqali ham mustahkamlangan. Har bir marosimga xos iboralar, tilaklar va duolar mavjud bo‘lib, ular milliy madaniyatning ajralmas qismi hisoblanadi.

Mehmondo‘stlik – o‘zbek xalqining asosiy qadriyatlaridan biri. Mehmondo‘stlik o‘zbek xalqining eng muhim va ajralmas qadriyatlaridan biridir. O‘zbek xonadonida mehmon alohida hurmat bilan kutib olinadi. “Mehmon – atoyi Xudo” degan maqol bu qadriyatning naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi.

Mehmonni kutib olish jarayoni ham o‘ziga xos lingvomadaniy xususiyatlarga ega:

- “Xush kelibsiz” – oddiy salomlashuv emas, balki samimiy qabul ifodasi;
- “Dasturxonga marhamat” – mehmonni hurmat qilish belgisi;
- “Yana keling” – ijtimoiy aloqalarni mustahkamlovchi ibora.

Ingliz tilida “hospitality” so‘zi orqali ifodalansa-da, u o‘zbek mehmondo‘stligining barcha nozik jihatlarini to‘liq aks ettira olmaydi.

Mahalla – ijtimoiy va madaniy institut sifatida. Mahalla o‘zbek jamiyatining noyob ijtimoiy tizimlaridan biridir. U nafaqat hududiy birlik, balki o‘zaro yordam, hamjihatlik va nazorat mexanizmi sifatida faoliyat yuritadi.

Mahallada quyidagi qadriyatlar ustuvor hisoblanadi:

- Qo‘ni-qo‘shnichilik munosabatlari;
- O‘zaro yordam (hashar);
- Kattalarga hurmat va kichiklarga g‘amxo‘rlik;
- Ijtimoiy nazorat va birdamlik.

Ingliz tilida “neighborhood” yoki “community” so‘zlari ishlatiladi, biroq ular mahalla tushunchasining to‘liq mazmunini bera olmaydi. Shu sababli ko‘pincha transliteratsiya – “mahalla” shakli saqlanadi va izoh bilan beriladi.

Hashar – jamoaviy birdamlik timsoli. Hashar o‘zbek xalqining qadimiy an‘analaridan biri bo‘lib, jamoaviy mehnat asosida amalga oshiriladi. Bu jarayonda odamlar ixtiyoriy ravishda bir-biriga yordam beradilar: uy qurish, ko‘cha tozalash, ekin ekish kabi ishlarda.

Lingvomadaniy jihatdan hashar quyidagi xususiyatlarga ega:

- Jamoaviylik;

- Begʻaraz yordam;
- Ijtimoiy birdamlik.

Ingliz tilida “collective voluntary work” deb tarjima qilinadi, ammo bu tarjima hasharning madaniy va ruhiy mohiyatini toʻliq ifodalay olmaydi.

Oila va oilaviy qadriyatlar. Oila oʻzbek jamiyatining eng muhim ijtimoiy instituti hisoblanadi. “Oila muqaddas” degan tushuncha oʻzbek mentalitetida chuqur ildiz otgan. Oilaviy qadriyatlarga quyidagilar kiradi:

- Kattalarga hurmat;
- Farzand tarbiyasiga katta eʻtibor;
- Avlodlar davomiyligi;
- Oila shaʼnini saqlash.

Til birliklarida bu qadriyatlar quyidagicha aks etadi:

- “Ota-onangni rozi qil”
- “Kattaga hurmat, kichikka izzat”

Ingliz tilida bu tushunchalar tarjima qilinsa-da, ularning emotsional va madaniy yuklamasi toʻliq yetkazilmaydi.

Milliy bayramlar va ularning lingvomadaniy xususiyatlari. Oʻzbek xalqining milliy bayramlari ham muhim qadriyatlarni aks ettiradi. Eng muhim bayramlardan biri – Navroʻz hisoblanadi.

Navroʻz bayrami quyidagi qadriyatlarni ifodalaydi:

- Yangilanish va poklanish;
- Tabiatga hurmat;
- Hamjihatlik va bagʻrikenglik.

Bu bayram bilan bogʻliq lingvomadaniy birliklar:

- “Sumalak sayli”
- “Navroʻzingiz muborak boʻlsin”

Ingliz tilida “Nowruz holiday” deb beriladi, lekin uning chuqur falsafiy va madaniy mohiyati qoʻshimcha izohni talab qiladi.

Milliy taomlar va ularning madaniy ahamiyati. Oʻzbek milliy taomlari ham qadriyatlarning muhim qismi hisoblanadi. Masalan:

- Palov – birlik va tantanavorlik ramzi;
- Non – muqaddaslik va baraka timsoli;
- Sumalak – sabr va hamjihatlik belgisi.

Tilimizda “nonni hurmat qil”, “birga osh yeyish” kabi iboralar mavjud boʻlib, ular milliy qadriyatlarni ifodalaydi. Ingliz tilida bu tushunchalarni toʻliq yetkazish uchun izohli tarjima talab etiladi.

Lingvomadaniy muammolar va tarjima yechimlari. Milliy qadriyatlarni ingliz tiliga tarjima qilishda quyidagi muammolar yuzaga keladi:

- Ekvivalent yo‘qligi;
- Madaniy tafovutlar;
- Emotsional rang-baranglikning yo‘qolishi.

Bu muammolarni hal qilish uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- Transliteratsiya (mahalla, sumalak);
- Izohli tarjima;
- Madaniy analogiya;
- Kontekstual tarjima.

Shu orqali milliy qadriyatlarning asl mohiyatini saqlab qolish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek milliy qadriyatlari xalqning boy tarixiy va madaniy merosini aks ettiradi. Ularning lingvomadaniy mohiyati til orqali namoyon bo‘lib, har bir so‘z va iborada chuqur ma’no mujassamdir.

Ushbu qadriyatlarni ingliz tilida ifodalash murakkab jarayon bo‘lib, u faqat tarjima bilan cheklanmaydi. Bu jarayonda madaniy tafakkur, kontekst va milliy mentalitetni hisobga olish muhimdir.

Kelajakda lingvomadaniyatshunoslik sohasida olib boriladigan tadqiqotlar milliy qadriyatlarni global miqyosda yanada kengroq targ‘ib qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 45–52- betlar.
2. Safarov Sh. *Lingvomadaniyat asoslari*. Toshkent: Fan, 2013. – 23–40-betlar.
3. Qodirova D. *Madaniyatlararo kommunikatsiya*. Toshkent: Tafakkur, 2019. – 60–75-betlar.
4. Mahmudov N. *Til va madaniyat*. Toshkent: O‘zbekiston, 2010. – 15–33-betlar.
5. Nurmonov A. *O‘zbek tilshunosligi tarixi*. Toshkent: Fan, 2012. – 88–102-betlar.
6. Yo‘ldoshev B. *Lingvokulturologiya asoslari*. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2015. – 41–58-betlar.
7. Rasulov R. *O‘zbek nutq madaniyati*. Toshkent: O‘qituvchi, 2007. – 70–85-betlar.
8. Tursunov U. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – 120–135-betlar.
9. Mirzayev T. *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi*. Toshkent: Fan, 2011. – 25–47-betlar.
10. Iskandarova Sh. *Til va milliy tafakkur*. Toshkent: Akademnashr, 2018. – 50–66-betlar.